

"שיעורי צבא הלוי"

פרשת ויחי תשפ"ב

בדינא דברכת הבנים

ובאיסור נשיאות כפים בזר

(מסכת כתובות דף כ"ד ע"ב)

א פלוגת הגר"א והיעב"ץ, האם בברכת הבנים מברכים ביד אחת, או בב' ידים. **ב** דברי הרמ"א באיסור נ"כ בזר. **ג** קו' הבאווה"ל בא' שמברך חבירו ביברכך. **ד** ב' תי' הבאווה"ל. **ה** תליא לתי' הבאווה"ל בפלוגת הגר"א והיעב"ץ. **ו** קו' הרמ"א בתוס' בשבת. **ז** ד' תי' האחרונים בזה. **ח** קו' מהאחרונים על התי' הב' בבאווה"ל. **ט** עוד קו' מהגמ' בעירובין על תי' הבאווה"ל. **י** תי' אחר ליעב"ץ עפ"ד הנוב"י. **יא** תי' ב' ליעב"ץ דה'ישימך' מגרע. **יב** תי' ג' ליעב"ץ דאומר ישימך בלחש. **יג** תי' ד' ליעב"ץ דברכת הבנים בלילה היא. **יד** תי' ה' ליעב"ץ עפ"ד הקר"ס. **טו** נידון גבי כהן שאו' ברוכים תחיו, אי כל תוסיף הוא. **טז** נידון אי השומע ב"כ מזר עובר באיסור. **יז** פלוגתא בדעת הגר"א.

בחזו"א (אה"ע סי' ב' ס"ק ט"ז), במה שבי' ברש"י, אולם מהבאווה"ל דלהלן ל"מ כן, וע"ע בגדר האיסור, בספר האשכול (ח"א הל' ברכת כהנים), וע"ש בנחל האשכול.

ג. ובבאור הלכה כתב (שם, ד"ה דזר), "יש לתמוה על מנהג העולם שנוהגין לברך אחד לחבירו בין שהוא כהן או זר בעת שמלווה אותו בלשון יברכך וגו', ואף דברכה כזו הוא שלא בשעת התפלה, וידוע הוא מה שאיתא בירושלמי (פ"ד דתענית), 'לא מצינו נשיאת כפים בלא תפלה', הלא זהו בודאי רק תקנתא דרבנן דקבעוהו בתפלה, ומדאורייתא אינו תלוי בזה כלל, תדע דהלא תפלה גופא לרוב הפוסקים הוא דרבנן, ואם כן כיון דמדאורייתא יוצא בברכה בעלמא כשמברך אותם אפילו שלא בשעת תפלה, ועל זה אמרה התורה 'אתם' ולא זרים, האין מותר לזר לברך אחד לחבירו בלשון זה".

ד. וכתב הבאור הלכה שאולי יש לומר על פי דברי הב"ח דדוקא בפריסת ידים עובר חזר בעשה, (וע' במ"ב [ס"ק ג'] שהביא שמהפרי מגדים משמע דאסור גם בלא פריסת ידים).

ועוד תירץ הבאווה"ל דכיון שתקנו רבנן שלא לישא כפים בלא תפלה, שוב מי שאומר פסוקים אלו בלא תפלה, הוי כמכוין בפירוש שלא לקיים בזה המצוה דברכת כהנים, ולכך מותר, (עוד כתב בתחילה שלמאן דאמר מצות צריכות כוונה א"ש), [א.ה. ועיין עוד בשדי חמד (מערכת הנו"ן כלל ל"ט), דכ' דאף למ"ד שמצות אינם צריכות כוונה, היינו במצוה שאין בעשיתה נדנד איסור, אולם כשיש נדנד איסור בעשיתה, כגון כאן שיש איסור לזר, הוי כמתנה ומכוין שלא לעשות המצוה, משום שלא ניח"ל באיסורא].

ה. ואפשר לומר דמחלוקת היעב"ץ והגר"א, תליא בב' תירוצי הבאור הלכה, דלפי התירוצי שהוי כמכוין בפירוש שלא לשם המצוה, אם כן בברכת הבנים אין חשש איסור, וזו דעת היעב"ץ, וכמו שהביא כן גם מאביו החכם צבי.

אבל להתירוצי שמה שמותר לברך את חבירו בלשון יברכך, הוא משום שהוא בלא פריסת ידים, (וכדברי הב"ח), על כן אפשר לומר שבברכת הבנים צריך לברך רק עם יד אחת, ולא עם ב' ידים.

"ויברכם ביום ההוא לאמר, בך יברך ישראל לאמר, ישמך אלהים כאפרים וכמנשה", (פרק מ"ה, פסוק כ').

וכתב רש"י (ד"ה בך), **"הבא לברך את בניו, יברכם בברכתם, ויאמר איש לבנו ישימך אלהים כאפרים וכמנשה"**.

א. יעויין בסידור הגר"א 'אשי ישראל' (עמוד 225), שכתב "מנהג של ישראל לברך הילדים בלילי שבתות ויו"ט אחר התפלה או בכניסה לבית, וגם הבנים גדולים מקבלים ברכה מאבותיהם ונכון הוא, והמברכים (אחד האבות ואחד הרבנים), מניחים יד אחד על המתברך, ועוד כ' (במוסגר), "שמעתי בשם הגר"א, שאסור לברך בב' ידים, לבד הכהן, והעולה מדבריו שלדעת הגר"א את ברכת הבנים, מברכין רק ביד אחד.

אבל בסידור 'בית יעקב' להגאון יעב"ץ (בהנהגת ליל שבת אות ז'), כתב, "מנהגם של ישראל לברך הילדים בליל שבת, (אחד האבות ואחד הרבנים), אחר התפלה או בכניסה לבית וכו', ומניחין ב' ידיהם על ראשיהם כמו שמצינו בכל המברכים, כדרך שנהג משה רבינו ע"ה עין יפה, כך ראוי למברך לעולם, כי טוב עין הוא יברך, וכן כהנים בברכת כהנים בב' ידים, וכן מצינו במלאכים ליל ע"ש, שאז"ל שמניחין ידיהם על ראשו של אדם כשמברכין אותו וכו', וכן היה מנהג אבי מורי ה' ז"ל, ולא כחסרי דעת שחושבין שיש קפידיא לברך דוקא ביד אחת, וסוד הידים לברכה גדול, ואומרים המברכים ישימך וכו', גם יברכך וגו', וכל אחד יוכל להוסיף ברכה משלו כפי צחות לשונו", והעולה מהדברים דהיעב"ץ פליג על דעת הגר"א, וס"ל דאדרבה ברכת הבנים היא רק בב' הידים, [א.ה. וכ"כ בספרו שו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' קכ"ה), עיי"ש].

ב. ולגבי ברכת כהנים, כתב הרמ"א (סי' קכ"ח סעיף א'), "ואין לזר לישא כפיו, אפילו עם כהנים אחרים", וייסוד הדברים הם מדברי הגמ' במסכת כתובות (דף כ"ד ע"ב), דאמר' "איבעיא להו מהו להעלות מנשיאות כפים ליוחסין, תיבעי למאן דאמר מעלין מתרומה ליוחסין ותיבעי למ"ד אין מעלין, תיבעי למ"ד מעלין, הני מילי תרומה דעון מיתה היא, אבל נשיאות כפים דאיסור עשה לא, או דלמא לא שנא", וכתב רש"י (ד"ה דאיסור עשה), "דאיסור עשה 'כה תברכו', אתם, ולא זרים, ולא הבא מכלל עשה, עשה", עכ"ל, [א.ה. עיין בפנ"י (שם), וע"ע

ו. ובמסכת שבת (דף ק"ח ע"ב), איתא "ואמר רבי יוסי מימי לא עברתי על דברי חברי, יודע אני בעצמי שאיני כהן, אם אומרים לי חברי עלה לדוכן, אני עולה, וכתבו התוס' (ד"ה אילו), "לא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן, אם לא משום ברכה לבטלה, שלכהנים אמרה תורה לברך את ישראל", והקשה הרמ"א (בדרכי משה [שם, סק"א], ובשו"ע [שם]), שהרי מפורש בגמ' בכתובות (שם), שיש איסור עשה, ומלבד זאת קשה איך באמת עלה רבי יוסי לדוכן ועבר על איסור עשה.

ז. ורבו התירוצים בזה, עיין ברמ"א (שם), שתירץ שרק כשעולה בפני עצמו הוא דאסור, ולא כשהוא מברך עם כהנים אחרים, ועיי"ש במג"א (סק"א), שתמך על חילוק זה, [א.ה. ו]ע"ע בבית שמואל (אה"ע סי' ג' סק"ב), במה שהק' על הרמ"א, ועיין עוד בחי' החת"ס (כתובות כ"ד ע"ב, ד"ה אמנם), במה שביאר לת' הרמ"א.

והב"ח תירץ דדוקא בפריסת ידים הוא דאסור, [א.ה. ועיי"ש בב"ח דכ' דאין לחוש מפני הרואים אותו שעולה לדוכן אף שאינו כהן, שיצאיו עליו לעז שעובר על איסור עשה, כיון שזה מפורסם שמברך בלא פריסת ידים, עכ"ל, ועיין עוד באבי עזרי (נשיאת כפיים פ"ד ה"ב), שכ' שזר שמברך ואינו פורס את ידיו, שאין זו מצות התורה לברך באופן זה את ישראל, הרי זה ממש כבודה מצוה חדשה מלבד, ויש בזה משום איסור בל תוסיף].

ועוד הרבה תירוצים נאמרו בזה, ועיין בתוספות הרא"ש לשבת (שם), במה שתי, ובחי' רא"מ הורביץ (שם), [א.ה. ועיין עוד במה שתירצו במאירי (שם), ובספר האשכול (האלברשטדאט תרכ"ח, הל' ברכת כהנים סי' ט"ו עמוד ל"ב), ובפר"ח (סק"ג), ובמגיני שלמה (שבת, ד"ה אלו), ובילקוט הגרשוני (ד"ה ואמר, עיי"ש מה שמצא בהקדמת רבינו ירוחם, [תלמידו של הרא"ש], לספר תולדות אדם וחווה, וע"ע בזה בקובץ דגל התורה (ווארשא סי' י"א) במאמר מהגאון בעל תורה תמימה ז"ל, ובמג"א (שם), ובבאר שבע (סי' ז'), ובשו"ת מהר"ט (ח"א סי' קמ"ט), ובפני יהושע (כתובות שם), ובמהרש"א (שם), ובנמוקי הגר"ב (שבת שם), ובט"ז (שם), ובחפלאה (כתובות שם, ברש"י ד"ה דאיסור עשה), ובחת"ס (כתובות שם), ובשער המלך (שבת פ"ט הכ"ג), ובבאר אליעזר (שם בתוס'), ובמגן גבורים (שלטי הגיבורים סק"ב, הובא במ"ב סק"ג), ובשו"ת חוט השני (סי' י"ז), ובשו"ת גנת ורדים (ח"א סי' י"ג וי"ד), ובדבר אברהם (ח"א סי' ל"א), ובספר ישועות יעקב (סימן קכ"ח סק"ב), ובשו"ת בית אפרים (חלק אורח חיים סימן ו'), ובספר העיקרים (להגר"ש איגר, ח"ב עמוד רפ"ט), ובחזו"א (אה"ע שם), ובספר לב שלמה (דף קנ"ד ע"א), ובתשובות מהר"י אסאד (אור"ח סי' מ"א), ובספר לימודי ה' (שם), ובשו"ת עונג יום טוב (סי' ט"ו), ובשו"ת קרן לדוד (סימן כ"ד), ובשו"ת עמק הלכה (סי' מ"א), ובשו"ת משיב דברים (אור"ח סי' כ"ד), ובשו"ת שמן ראש (סי' י"ד), ובשו"ת ראשי בשמים (חלק אור"ח סי' ה'), ובשו"ת כתב סופר (שו"ת אור"ח סי' י"ד), ובשו"ת גינת ורדים (אור"ח כלל א' סי' י"ג, ד"ה ולע"ד), ובחידושי אגדות למהר"ל (שבת, ד"ה וא"ר), וע"ע בספר כה תברכו (מערכת הדין סי' א'), במש"כ באריכות בכ"ז].

וראיתי עוד בשם הגאון אדר"ת (נדפס בקובץ צהר, אהל ברוך), שתירץ דס"ל להתוספות דמהני שומע כעונה בברכת כהנים, ועלה לדוכן ולא בירך בעצמו, אלא רק שמע מכהנים אחרים, ובשומע כעונה אינו עובר באיסור של זר לדוכן, ועוד הביא בשם אביו שכוונת התוספות בלא אמרו לעלות, ובאופן זה אין חיוב של ברכת כהנים, וע"כ אין זר עובר בזה, (אך בפשטות כוונת התוספות על הגמ' שם, שאמרו לו לעלות).

ח. ולכאורה הרי היה אפשר לתרץ שלא היה מכיון כלל לשם מצוה, וממילא לא היה עובר, ובאמת שכך הביא במשנה ברורה (ס"ק ג'), בשם מגן גבורים שכל שמכיון שלא לשם מצוה, אלא שלא לעבור על דברי חבריו אין בזה איסור.

ומכל האחרונים שלא תירצו כן, היה נראה דלא תליא כלל בכוונת מצוה, אלא כל שזר עושה מעשה של ברכת כהנים עובר בעשה, וכמו זר בעבודת בית המקדש שאינו תלוי אם מכיון למצוה, אלא זר פסול לעבודה, והכא נמי לענין ברכת כהנים.

ונראה שכך יש לומר בדעת הגר"א, ומהאי טעמא אוסר ברכת הבנים עם ב' ידים, משום שאף בלא כוונת מצוה אסור, (ואפשר נמי דאזיל לשיטתיה שהביא את תירוץ הרמ"א הנ"ל).

ט. ובגוף דברי הבאור"ל במש"כ דאף למ"ד דמצות א"צ כוונה, מ"מ אם מכיון שלא לצאת אינו עובר, יש להעיר שבעירובין (דף צ"ה ע"ב) איתא, גבי לאו דבל תוסיף, שלמ"ד שמצות צריכות כוונה אינו עובר בלא כוונה, ולמ"ד שאין מצות צריכות כוונה עובר גם בלא כוונה, (וע"ש בגאון יעקב (בדף צ"ו ע"א), אם למ"ד אין צריכות כוונה, שאם כיון שלא לצאת אינו יוצא, האם עובר בבל תוסיף).

ועיין בטורי אבן (ר"ה דף כ"ח ע"ב), ובאליהו רבא (סי' ל"ד), ובחי' ר' ראובן (לסוכה סי' ט'), שביארו בזה דלמ"ד מצות צריכות כוונה הר"ז בעיקר צורת המצוה שתהא כוונה, משא"כ למ"ד א"צ כוונה אף שאינו יוצא בעל כרחו, אבל יש כאן צורת המצוה גם כשמכיון שלא לצאת.

ולפ"ז לדברי הבאור הלכה דאיסור ברכת כהנים לזר הוא שלא לעשות את המצוה, א"כ למ"ד צריכות כוונה א"ש דאין עובר בלא כוונה, אבל למ"ד דא"צ כוונה, צ"ע למה לא יעבור אף שמכיון שלא יהא לשם מצוה, הא מ"מ יש כאן צורת המצוה, ויל"ע.

י. אלא נראה ליישב דעת היעב"ץ והחכם צבי, דהנה עיוין בשו"ת נודע ביהודה (קמא אור"ח סי' ה'), שנשאל אודות כהן שידידו מרתתים, האם יכול לברך בלא לישא כפיו, והאם יכול לקשור דבר לכובע שלו ולסמוך עליו את ידיו, וכתב שם בנוב"י דנשיאות כפיים הוא לעיטובא, וצריך שהוא ישא כפיו, ולא שיסמוך ידיו על דבר אחר, והובא במשנה ברורה (ס"ק נ"ב), [א.ה. וע' בכנסת הגדולה (טור שיטה י"ז), וע"ע בשו"ת כתב סופר סי' י"ג].

ולפי זה אפשר לומר שבברכת הבנים באופן שסומך ידיו על ראש המתברך וידו אינה עומדת בפני עצמה הרי אין זו נשיאות כפיים, והואיל וכן אינו עובר בזה.

ויש לומר עוד שאפילו אינו סומך ממש, והיינו שגם בלא ראש המתברך לא היו ידיו נשמות, מ"מ כל שמונח על דבר אחר לא חשיב נשיאות כפיים.

ונראה להביא סמך לזה מהגמ' בברכות (דף נ"א ע"ב), גבי כוס של ברכה שצריך להגביה מן הקרקע טפח, [וע"ש ברש"י (בע"א) דה"ה מן השולחן], ואיתא בגמ' "א"ר אחא ברבי חנינא מאי קראה 'כוס ישועות אשא' ", ומבואר שלמדו מלשון 'אשא' שצריך להגביה באויר.

והכי נמי י"ל גבי נשיאות כפיים דדרש' מ'וישא אהרן את ידיו, שצריך להגביה הידים, ואם הם על ראש המתברך י"ל דלא חשיב הגבהת ידים, (והעירו שאולי יש לדחות שצריך להגביה ממצבם הקודם, ואילו כשנמיח על ראש מתברך, חשיב ג"כ הגבהה ממצבם הקודם, ויל"ע). ועיין ברמב"ם (פ"ד מתפלה ה"א), שכ' "כך למדו מפי השמועה ממש רבינו ע"ה כה תברכו בעמידה, כה תברכו בנשיאת כפיים, כה תברכו בלשון הקדש, כה תברכו פנים כנגד פנים, כה תברכו בקול רם, כה תברכו בשם המפורש, והוא שיהיה במקדש כמו שאמרנו", ובשו"ת נודע ביהודה (שם), הביא מהשבות יעקב (ח"ב סי' א') דמש"כ הרמב"ם 'והוא שיהיה במקדש', קאי אכולהו, וכ' בנוב"י דאינו כן, אלא קאי רק על שם המפורש.

ולפ"ד השבות יעקב הרי חוץ למקדש אין נשיאות כפיים מעכבת, ולפ"ז יאסר לזר גם בלא נשיאות כפיים, אבל בנוב"י פליג וכתב דודאי נשיאות כפיים מעכבת, ועכ"פ לדברי הנוב"י א"ש דעת היעב"ץ.

יא. והיה נראה עוד דהנה במס' ראש השנה (דף כ"ח ע"ב) איתא "מנין לכהן שעולה לדוכן שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה אחת משלי כגון ד' א-לקי אבותיכם יוסף עליכם ת"ל לא תוסיפו על הדבר", וכ"ה בשו"ע (שם סעיף כ"ז), דכ' "אינו רשאי להוסיף מדעתו יותר על השלשה פסוקים של ברכת כהנים, ואם הוסיף עובר על כל תוסית".

ויל"ע בכהן שהוסיף ברכה דעבר על כל תוסית, האם מ"מ קיים גם המצוה דברכת כהנים, ועיין בסנהדרין (דף פ"ח ע"ב) שיש פעמים שמוסיף גורע, ויש פעמים דהאי לחודיה והאי לחודיה, ובריטב"א (סוכה דף ל"א) כתב שכהן שהוסיף עוד ברכה אף דיש כל תוסית אבל אין כל המוסיף גורע, ובסוף דבריו הביא מרבני הגדול שבכל אופן יש מוסיף גורע.

אבל י"ל דאף לפי מה שנתבאר תחילה שאין בברכת כהנים כל המוסיף גורע, דכ"ז רק במוסיף אח"כ, אבל כל שלא גמר את הברכה והוסיף אפשר דגורע, ולא יצא כלל ידי המצוה, וצ"ע בזה, ולפ"ז יש לדון אם הוסיף מעיקרא דג"כ לא יצא ידי ברכת כהנים.

ועפ"ז י"ל דזר שעושה כה"ג, דהיינו שאומר יברך, וגם מוסיף קודם לכן ברכה אחרת, דלא חשיב שעושה מעשה ברכת כהנים, כיון שבברכת כהנים באופן זה פסולה היא, ולפ"ז בברכת כהנים שאומרים בתחילה 'ישימך א-לקים כאפרים וכמנשה' ואח"כ אומרים 'יברך, כיון שבכהן כה"ג לא חשיב ברכת כהנים, ממילא אף זר אינו עובר באופן זה.

ובספר כלי חמדה (פרשת ואתחנן פ"ד ב' אות ג' ד"ה ומעתה), דייק את לשון הגמ' מנין לכהן שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך, שלכא' הוא שפת יתר, ופי' דכל מה שעובר בבל תוסיף הוא רק אחר שהתחיל כבר לברך, אבל קודם לכן אין כל תוסית, כיון שעדיין אין את המצוה בעולם ע"ש, אבל מ"מ יש מקום לומר כהנ"ל, דמ"מ כשמברך אחר שהוסיף קודם לכן הר"ז מצוה בתוספת ועובר עליה.

ושו"ר בשו"ת מענה אליהו (להגאון האדרת"ז ז"ל, סי' קכ"ח), שדן בזה האם כשמוסיף עוד ברכה יש היתר לזר.

יב. והנה בבאור הלכה (סעיף כ"ז, ד"ה ואם), כתב דלכאורה מה שהכהן עובר בבל תוסיף, היינו רק אם ההוספה היתה ככל דיני ברכת כהנים בפריסת ידים (להנ"ל דהוא לעיכובא) ופנים כנגד פנים, והביא כן משו"ע הגר"ז, וכן מוכח בחי' ריטב"א לסוכה (דף ל"א), דדוקא בפריסת ידים.

אלא שכתב בבאור"ל שהרמב"ם כ' (בפי"ד מתפלה הי"ב), "אין הכהנים רשאים בכל מקום להוסיף ברכה, על שלשת הפסוקים כגון וכו', לא בקול רם ולא בלחש, שנאמר לא תוסיפו וכו' ", ומבאר שעובר בבל תוסיף גם כשמברך בלחש, ואף דקול רם הוא לעיכובא, ולפ"ז ה"ה גם בלא פריסת ידים ע"ש, [א.ה. ע"ע בכף החיים (ס"ק קס"א), שכ' דאף כשאינו נושא את כפיו, איכא איסורא דבל תוסיף, וכמסקנת הבאור"ל].

והשתא יש לדון בברכת כהנים אם אומר ישימך א-לקים כאפרים וכמנשה בלחש, ויברך בקול, דלפמש"כ בבאור"ל בתחילה שאינו עובר בבל תוסיף אלא כשעושה ככל דיני ברכת כהנים ונתבאר דמה שאסור בזר הוא רק כשאין כל תוסית, א"כ אילו אומר ישימך וכו' בלחש, הואיל ואינו ראו לברכת כהנים בלחש, ממילא בכהן כה"ג אינו עובר בבל תוסיף, וממילא בזר יעבור ע"ז, אבל להרמב"ם שבלחש עובר כהן בבל תוסיף, ממילא בזר לא יעבור כה"ג על העושה.

והנה לפי מה שנתבאר לעיל (באות ט'), שאף בלא כוונה לקיים המצוה עובר על איסור זה, והיינו שהאיסור אינו לעשות המצוה אלא לעשות מעשה ברכת כהנים, א"כ יש לדון דאף שעובר בבל תוסיף ואינו יוצא ידי המצוה, אבל מ"מ יש כאן מעשה ברכת כהנים ויעבור ע"ז, אלא שאפשר שכשהוא באופן של כל תוסית לא חשיב מעשה ברכת כהנים כלל ויל"ע בזה.

יג. עוד י"ל ע"פ המבואר ברא"ש (יומא סימן כ'), שאין נשיאות כפים בלילה, דהוקש לשירות, מה שירות ביום אף נשיאות כפים ביום, ויש לברר האם הוא דין דאורייתא, ולפ"ז יש לדון ג"כ אם זר נושא כפיו בלילה אם עובר באיסור כה תברכו, ואם נאמר שאינו עובר א"כ בברכת כהנים שהיא בליל שבת אין משום חשש ברכת כהנים לזר כשהיא בלילה.

ומיהו כתב הדרכי משה (סי' תרכ"ג ס"ק ב'), בשם מהרי"ל, שאף אם איחר תפלת נעילה עד הלילה נושא כפיו, דאברים ופדרים מקטירים בלילה, ובגבורת ארי (תענית כ"ו ע"א), נקט דא"כ אין להקיש ברכת כהנים לעבודות הכשירות רק ביום, אלא יש להקישם לעבודות הכשירות גם בלילה, ע"ש שמה"ט הק' על הרא"ש הנ"ל, ולפ"ז שייכא נשיאות כפים בלילה וזר יעבור בזה, אבל במחצית השקל שם כ' דמה שמקטירים אברים ופדרים בלילה, הוא משום שהוא סוף עבודה דיממא, וה"ל כשמתחיל תפלת י"ח ביום יכול לעשות נשיאות כפים גם בלילה, וע"ע באבן האזל (פי"ח ממעלה"ק הי"ז).

ולפ"ז באמת נשיאות כפים בעלמא ליתא בלילה ורק כשמתחיל התפלה ביום, וא"כ כשזר מברך בלילה בלא שהתחיל התפלה ביום, אפשר שלא יעבור.

אבל המקדימים בליל שבת מבעוד יום בזה ליתא לתירוצו זה, וגם בברכת כהנים בערב יום כפור שהוא ביום ליתא לתירוצו זה.

יד. עוד יש לומר ע"פ דברי הקרית ספר (פי"ב מתפלה), שכ' "ומגביהם ידיהם כנגד כתפיהם, דבהכי הוי נשיאות ידים דכל הזרוע מקרי יד, דכתיב 'וקשרתם לאות על ירך', דהיינו זרוע, ולמטה מן הכתפיים לא מקרי נשיאות ידים, דהיינו מקום היד ממש, אלא צריך להגביה כנגד כתפותיהם", [א.ה. עיין עוד בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' ל"א סק"ד), דפליג, וס"ל דרק את הכף צריך להגביה, ולכן נקרא נשיאות 'כפיים']. ולפ"ז כשמניח ידו על ראש הבהן כשהוא למטה מן הכתפיים אין זו נשיאות ידים, (ד"ז העירני הרה"ג ר' שמואל נתן כהן שליט"א).

טו. וגבי כל תוסית בברכת כהנים, בגמ' במסכת ראש השנה (שם), איתא "מנין לכהן שעולה לדוכן, שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל, אוסיף ברכה אחת משלי, כגון ד' א-לקי אבותיכם יוסף עליכם, ת"ל לא תוסיפו על הדבר", וכ"ה בשו"ע (שם, סעיף כ"ז), "אינו רשאי להוסיף מדעתו, יותר על השלשה פסוקים של ברכת כהנים, ואם הוסיף עובר על כל תוסית".

ובשו"ת הר צבי (או"ח סי' ס"ב), דן אודות כהן שאחר שהיה יורד מהדוכן, היה אומר לכל מי שהיה פוגע בו 'ברוכים תהיו', אם יש בזה משום כל תוסית, [א.ה. וכתב שאולי כיון שאומר דבר זה בלא פריסת ידים אין הדבר נחשב כהוספה, ועוד אפשר שכיון שירד כבר מהדוכן אין הדבר נחשב כהוספה, ומ"מ כתב שלכתחילה טוב שימנעו הכהנים מלומר 'ברוכים תהיו', כדי לא להיכנס לספק, וע"ע בשפת אמת (ר"ה שם), (וע"ע בספר ביישישים חכמה (ע' קמ"ח) שמביא בשם השפת אמת, שאמר לבאר הטעם שאומרים לכהנים אחר ירידתם מהדוכן 'יישר כח', שהוא כדי שיחזרו הכהנים ויברכו את האומרים 'ברוכים תהיו')].

ונראה דהנה ברכת כהנים הוזכרה בתורה בפרשת עקב (דברים פ"י ח'), 'לעמד לפני ד' לשרתו, ולברך בשמו וכו' ', וכן בפרשת שופטים (פכ"א ו') 'ונגשו הכהנים בני לוי, כי בם בחר ד' אלקיך לשרתו, ולברך בשם ד' וכו' ', והנה בב' המקומות הוזכר לברך בשמו.

ונראה מזה שעיקרה של ברכת כהנים היא לברך בשם ד', וכן הוא גם בפסוק שאחר ברכת כהנים, 'ושמו את שמי על בני ישראל', (וע"ש ברש"י שכ' 'שמי היינו שם המפורש', וא"כ קאי על מקדש, אך בספרי איתא במקדש בשם המפורש ובמדינה בכינוי).

וא"כ לענין כל תוסית הרי בעינן הוספה כעין המצוה וא"כ כל המצוה כשהמוסיף ברכה בשם ד', וכמו שהוזכר בגמרא שאומר 'יוסף ד' עליכם וכו' ', אבל כשאומר 'ברוכים תהיו', אין זו ברכה בשם ד', ואין זה דומיא דברכת כהנים, ואין בזה משום כל תוסית.

ולעיל (באות י"א), גבי ברכת הבנים ביארנו שאין בזה משום איסור לזר לישא כפיו שהרי מברך יברך וכו', וביארנו שהוא משום שאומר מעיקרא ישימך וכו', וא"כ בכחן גזונא חשיב מוסיף, וא"כ אין זו צורת המצוה, וא"כ בזר כה"ג לא חשיב שמברך, ובזה שפיר חשיב בל תוסיף כיון שאומר ישימך אלקים, ונמצא מברך בשם ד'.

טז. ובספר חרדים (פ"ב י"ח), כתב "מצות עשה לברך כהן את ישראל שנאמר 'כה תברכו את בני ישראל' (במדבר ו' כ"ג), וישראל העומדים פנים כנגד פני הכהנים בשתיקה, ומכוונים לבם לקבל ברכתם כדבר ה', הם נמי בכלל המצוה", (הובא דבריו ברע"א ובהפלאה (שם), ובבאוה"ל), ועיין בספר מגן גבורים שהביא מהריטב"א בסוכה (דף ל"א ע"ב), שמבואר לא כן, [א.ה.ו.] וע"ע במנחת חינוך (מצוה שע"ח), דכמו"כ הביא מהריטב"א דלא כהחרדים עיי"ש, וע"ע בדבר אברהם (ח"א סי' ל"א)].

ויל"ע דהואיל והם בכלל מצות 'כה תברכו', איך הדין בזר שעלה לדוכן שעובר באיסור עשה, האם גם הישראל המתברכים בכלל האיסור, דהואיל והם בכלל המצוה, הכא נמי דיחיו בכלל האיסור, וכ"ז אי נימא שהאיסור הוא שלא לעשות מצות ברכת כהנים, אבל לפי מה שנתבאר לעיל שהאיסור הוא כעין איסור זרות, פשוט דל"ש זאת אלא במברך.

יז. ולעיל הובא מסדור הגר"א, שכ' בשם הגר"א שזר לא יברך בב' ידים ברכת הבנים, אבל עיין בספר מעשה רב החדש שכתב "הגר"א זצ"ל לא הסכים למנהג לומר ברכת כהנים כשמלוה חבירו", ומשמע אף בלא נשיאות כפים, ולפ"ז צ"ע איך מברכים הבנים בברכת יברך, [א.ה.ו.] ע"ע בספר עצי המערכה (ח"א אות ל"ח [נדפס בג'רבה תשי"ו]) שמביא מהגר"א זצ"ל, כי ברכת כהנים, [בעלמא, ולא בזמן ברכת כהנים], אם הוא כהן מברך בשתי ידיו, ואם ישראל לא ישים אלא יד אחת].

ועיין בתורה תמימה (פרשת נשא, במדבר פ"ו כ"ג, הערה קל"א), שכתב "ואני שמעתי מאיש אמונים, שהגר"א מוילנא ברך את הגר"מ ר"ח לנדא מו"ץ דוילנא בשעת חופתו, והניח ידו אחת על ראש הגר"ח בשעת הברכה, ושאלוהו על ככה, והשיב, כי לא מצינו ברכה בשתי ידים רק לכהנים במקדש", [א.ה.ו.] ע"ע בספרו תוספת ברכה (פרשת נשא, עמוד ל'), שכתב, שנראה לו בכונת הגר"א הנ"ל, שבהנחת שתי ידים על ראש המתברך יש בזה איסור עשה, שנאמר כה תברכו, אתם ולא זרים, ולא הבא מכלל עשה עשה, וכמבואר בכתובות].

ומלשון זה משמע שרק בב' ידים הקפיד שלא לברך, וזה ע"ד מש"כ בסדור הגר"א, ודלא כמ"ש בספר מעשה רב החדש, (ואולי שם לא איירי בברכת יברך, ואעפ"כ הקפיד שלא לעשות בב' ידים), ועכ"פ מלשון זה לא משמע שיש איסור לא תברכו, אלא שלא מצינו כן, והלשון 'חוץ מכהנים במקדש', אינו מובן דנשיאות כפים אינה רק במקדש, אלא היא גם בגבולין.

המערכה: כדעת הגר"א, בסידור הגר"א (מהגאון המקובל רבי נפתלי הערץ זצ"ל, ח"ב סימן פ"ז), דצריך לברך ביד אחת, ועיין דכ"כ בסידור האריז"ל (בסדר ליל שבת), שכתב שאין לברך אלא ביד אחת ובימין, וע"ע בספר כה תברכו (מערכה ב' סי' ד'), מש"כ בזה בארוכה.

ועיי"ש בדברי היעב"ץ (בסדור בית יעקב שם), שכ' להקשות על שיטתו מפרשת ויחי, ח"ל "ומה שמצינו ביעקב אבינו ע"ה שברך אפרים ומנשה כל א' ביד א', לא היתה עינו צרה ח"ו, אלא מפני ההכרח הוצרך לעשות כן, כדי שלא להטיל קנאה ביניהם, מאחר שבאו לפניו בבת אחת לקבל ברכתו, ובדין היה שיקדים מנשה הבכור, אבל הוא בחר באפרים להקדימו, כמו שמפני כך שכל ידיו, וישת יד ימינו על ראש אפרים, וגם הקפדת יוסף, וכ"ש אם היה מקדימו לפני מנשה, היתה הקפידה יותר בודאי, לכן נשמט מזה בכל האפשרות למעט

הקפדה, זה דבר ברור לפי פשוטו של ענין, מלבד שבלתי ספק יש בו ג"כ טעם ע"פ הסוד, שלא רצה הקב"ה שיתברכו משתי ידיו, (אולי מפני שצפה הקב"ה בירבעם ומה שגרם גדעון), לפיכך סבב הדבר באופן שיצטרך יעקב לברכם ביד אחת, מפני השלום כאמור.

וכדעת היעב"ץ, שמברכים ברכת הבנים בב' ידים, יעוין בפחד יצחק (מערכת ברכה, דף נ"ד ע"ג), שכתב "ראיתי מדקדקים שלא לברך לתלמידיהם בשתי ידים על ראשם, ואומרים שעושים כן כדי שלא לקשר מדת החסד עם מידת הדין (שהימין חסד והשמאל גבורה שהיא מדת הדין), ואני נהגתי לברך את מי שנשוי אשה בשתי ידים, בעדו ובעד ביתו, ולפניו ביד אחת, אבל לבחורים העוסקים בתורה בשתי ידים, כי התורה מסייעתם במקום אשה, כך מצאתי, והנני רואה מנהג טוב שהחכמים יברכו לתלמידיהם והאבות את בניהם עם שתי ידים, כמו שנאמר 'וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם', וכן ראוי לעשות על דרך הסוד, וכמו שכתב הראשית חכמה (שער היראה פרק ד'), וסמך לזה מהזהיר פרשת וארא וכו', הנה מבואר שטוב ויפה לברך בשתי ידים".

ובשו"ת באר משה (ח"ד סי' כ"ה), כ' שבבניו ובנותיו בודאי ליכא חשש לברך בב' ידים, כי כ"ע יודעים שדרך האב לברך יוצאי חלציו, ושום אדם לא יטעה שיעשה כן מדין ברכת כהנים, אבל המברך אחרים וחושש כדברי הגר"א יש לו על מי לסמוך, והמברך גם זרים בב' ידים ג"כ עושה יפה ובלבד שיכוין לבו לשמים.

וע"ע בדבש לפי (מהגר"חיד"א, ב' ט'), שמביא תשובת הגאון רבי יעקב הכהן על ספר חמדת הימים, שכתב שלא מצא בו (בספר חמדת הימים), שום דבר תמוה, רק בברכת הבנים שהוא מדקדק ומקפיד דוקא ביד אחת, (ולענין ספירת העומר), וע"ע בבית ברוך (על חיי"א כלל ל"ב סקי"ח), שכ' לכוון מפורש שאין מכיוון בזה לשם מצוות נ"ב. ובנפש כל חי (להגר"ח פלאג', מערכת ב' אות ל"א), כתב בתחילה להוכיח שלא כדברי היעב"ץ, מהא דבפרשת ויחי, מקרא מלא דיבר הכתוב, ביעקב כשבירך את אפרים ומנשה, כי שם יד ימין על אפרים, ויד שמאל על מנשה, כדכתיב 'וישלח ישראל את ימינו וישם על ראש אפרים והוא הצעיר, ואת שמאלו על ראש מנשה וכו', ואם מן הראוי לברך בב' ידים עפ"י הפשט ועפ"י הסוד, למה לא עשה כן יעקב אע"ה, וגם יוסף הצדיק למה לא יקפיד ע"ז כמו שהקפיד כששם הימין על אפרים שהוא הצעיר, ואם יש בזה הקפדה, כמו שחשב הרב ז"ל, היה לו ליעקב לשים ב' ידים על כל א"א, ואז לפי סברתו דאחיו הקטן יגדל, היה מקדים לאפרים לפני מנשה, וא"כ ש"מ דליכא קפידא, עכ"ד, והביא בזה עוד דעות, וסיים שאין להקפיד בזה, ואם סומך שתי ידיו יש בזה תוספת ברכה, אבל גם ביד אחת די, ועיין עוד בספרו כף החיים (סימן כ"ח אות ל').

ועיין בספר יוסף אומץ (למנהגי אשכנז, להג"ר יוסף יוזפא, חובר לפני ד' מאות שנה), סימן ע"ל, שכתב "מנהג ותיקין לברך בכניסת שבת ויו"ט, ובשחרית וביציאתו, את בניו וקרוביו, וכו', ואף כי אין לי עסק בנסתרות, מ"מ נראה לי שטוב לברך בעשר אצבעותיו לרמוז נסתר, ועוד שהמברך רק בידו אחת נראה שעינו צרה בברכה, וראיה מפורשת ממש רבינו ע"ה, במה שפירש רש"י שסמך ליהושע בב' ידיו, (במדבר ז' כ"ג), ועשאו ככלי מלא וגדוש בחכמה, ומנהגי לומר בשעת ברכה ג' פסוקים דברכת כהנים, ומצאתי אח"כ בספר המוסר כמנהגי, ובראשית חכמה (פרקים ממנוורת המאור, פרק גידול בנים סי' ח'), כ' שיש ביד ט"ו אברים, כמנין ט"ו תיבות שבברכת כהנים, יחולו על ראשך ט"ו תיבות שבברכת כהנים אלו כמנין אברי היד עכ"ל" (הו' בסידור ווילנא).

וכשיטת היעב"ץ כן איתא בשו"ת יהודה יעלה (סי' מ"א), ובשו"ת דעת סופר (ח"א סי' י"ד), ובשו"ת צי"א (ח"א סי' ח'), וע' בשו"ת יחז"ד (ח"ה סי' י"ד), ועיין עוד בתשובות והנהגות (כרך ה' סי' ע"ב).